O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

“TASDIQLAYMAN”
Chirchiq davlat pedagogika
universiteti rektori
G‘. Muxamedov
____
2023 yil “___” ________

ADABIYOT NAZARIYASI
O‘QUV DASTURI

Bilim sohasi:	100000 – Ta’lim
Ta’lim sohasi:	110000 – Ta’lim
Ta’lim yo‘nalishi:	60111400-O‘zbek tili va adabiyoti

Chirchiq – 2023

Fan/modul kodi AN406	O'quv yili 2026-2027	Semestr 7	ECTS - Kreditlar 6	
Fan/modul turi Majburiy	Ta'lim tili O'zbek		Haftadagi dars soatlari 6	
1.	Fanning nomi	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)
	Adabiyot nazariyasi	90	90	180

2\.

I. Fanning mazmuni.

Fanni o'qitishdan maqsad – talabalarni adabiyotshunoslikning tarixiy asoslari va nazariy masalalari (tushunchalar, nazariyalar va ularning isboti, sohaning amaliy masalalarini yechish usullari va boshqalar) bilan tanishtirishdan iborat. Ayni paytda u talabalarni shu sohada mantiqiy fikrlashga, ilmiy xulosa chiqarishga, adabiyotning nazariy va amaliy muammolarini hal etish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Fanni o'qitishning vazifasi – talabalarga adabiyotshunoslik nazariyasi fanining ahamiyati, o'zbek adabiyotining tarixiy asoslari va nazariy masalalariga oid bilim va tushunchalar berish, adabiyotning boshqa sohalar bilan munosabati, o'zlashtirilgan nazariy bilimlarini amaliyotda qo'llay olishga o'rgatish va natijada talabalarda o'zbek adabiyotining asoslari, og'zaki va yozma adabiyotning tarixiy shakllanish bosqichlari kabilarni bilish, o'z fikrini hayotiy misollar orqali asoslash, o'rganganlarini amalda qo'llay olishga o'rgatishdir. Fan bo'yicha talabalarning **bilim, ko'nikma va malakalariga** quyidagi talablar qo'yiladi.

II. Nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)

II.I. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:

1-mavzu. "Adabiyot nazariyasi" fan sifatida.

San'at-estetik hodisa. San'atning tabiati va turlari. San'atda inson ruhiyati masalasi. Badiiy adabiyot san'atning bir turi sifatida. Adabiyot nazariyasining adabiyotshunoslik fani tarkibida tutgan o'rni; Adabiyot nazariyasining adabiyot tarixi, adabiy tanqid, adabiy manbashunoslik, adabiy jarayon, jahon adabiyoti, adabiyotshunoslik metodlari bilan aloqasi.

2-mavzu. Adabiy-nazariy tafakkur tarixidan.

Adabiyotshunoslik tarixiga bir nazar; Qadimgi g'arb va sharq adabiy-estetik qarashlari qadimgi tarixidan: yunon-rim adabiy-nazariy tafakkuri; Homer, Suqrot, Aflotun va Arastuning adabiy-estetik qarashlari. Mumtoz Sharq poetikasi, Markaziy Osiyoda adabiy-estetik qarashlar taraqqiyoti.

3-mavzu. Adabiyotning spetsifikasi

Adabiyotning o'ziga xosligining asosiy belgilari; badiiy adabiyotning vazifasi xususida;badiiy adabiyotning insonshunoslik ekanligi; badiiy adabiyot va ijtimoiy hayotning o'zaro munosabati.Adabiyotda insonning ichki olami tasviri. Ijodkor shaxsi haqida tushuncha.

4-mavzu. Badiiy asar g'oyaviy-badiiy xususiyatlari.

Ijodkorning badiiy niyati. Badiiy asarda shakl va mazmun uyg'unligi.Poetik shaklning o'zgarib borishi. Shaklbozlik muammosi.Badiiy syujet tizim sifatida; syujetning badiiy asar tarkibidagi poetik vazifalari; badiiy asar kompozitsiyasi va uning vositalari.

5-mavzu. Badiiy asarda mavzu va g'oya birligi. Tematologiya

Mavzuning mohiyati va dolzarbligi; badiiy asar mavzusi va iste'dod darajasi; badiiy g'oya va ijtimoiy g'oyaning o'ziga xos qirralari; mavzushunoslik; mavzu, g'oya obraz va estetik ideal munosabati.

6-mavzu. Badiiy tafakkur va badiiy obraz.

Badiiy asarda insonning murakkab dunyosi talqini; obrazda umumiylik va xususiylik, obraz va muallif munosabati, obraz va detal,obraz yaratish usullari, obraz va xronotop.

7-mavzu. Ijod psixologiyasi va ijodkor laboratoriyasi

Ijod psixologiyasi va lobaratoriyasiga manbalar; badiiy asarning jamiyatga ta'siri; tarixiy-ijtimoiy hayotning badiiy asarda aks etishi.

8-mavzu. Adabiy tur va janrlar poetikasi.

Adabiy tur tushunchasi va uning tasnifi. Adabiy tur va janrlarning paydo bo'lish masalasi.Adabiy janrga xos belgilar.

9-mavzu. Epik tur va uning janrlari.

Epik tafakkur spetsifikasi. Rivoya eposning o'zagi sifatida. Epik tur janrlari. Janrlarga ajratish prinsiplari.

10-mavzu. Lirik tur va uning janrlari

Lirik turning spesifik xususiyatlari.Lirik qahramon tushunchasi. Lirik asarlarni janrlarga ajratish prinsiplari. Hozirgi she'riyatdagi lirik janrlar xususiyati.

11-mavzu. Dramatik tur va uning janrlari

Dramatik turning o'ziga xos xususiyatlari.Drama va teatr, dramatik asar va uning sahna talqini. Dramatik asarlarni janrlarga ajratish prinsiplari. Dramatik janrlar haqida.

12-mavzu. Badiiy asar kompozitsiyasi

Nuqtai-nazar, personajlar sistemasi, obrazlar sistemasi, arxitektonika-tashqi kompozitsiya haqida, kompozitsion tafakkur tushunchasi.

13-mavzu. Epik asar kompozitsiyasi.

Epik nutqning kompozitsion shakllari, ularning o'zaro munosabati, epik asarda obrazlar sistemasi.Epik asarda badiiy vaqt xususiyatlari.

14-mavzu.Dramatik asar kompozitsiyasi.
Dramatik asarning tashqi qurilishi. Ramka unsurlari va ularning funksiyalari. Muallif qaydlari-remarkalar.

15-mavzu.Lirik asar kompozitsiyasi.
Lirik asar kompozitsiyasining uch aspekti,Lirik asarning tashqi qurilishi, asosiy matn va yondosh matn.

16-mavzu.Badiiy nutq xususida.
Badiiy nutq tushunchasi. Badiiy nutq shakllari,Badiiy nutq qurilishi, nutqiy semantika, ko'chimlar,ritmik bo'lak tushunchasi.

17-mavzu. Badiiy nutqda tasviriy vositalar.
Tasviriy vositalar tushunchasi, badiiy asarda tasvir vositalarining qo'llanishi. Asarga tasvir vositalarining ta'siri.

18-mavzu. Adabiy jarayon.
Adabiy jarayon tushunchasi. Adabiy taraqqiyotning ichki va tashqi omillari. Adabiy jarayonning yetakchi tamoyillarini belgilash prinsiplari.

19-mavzu. Ijodiy uslub
Ijodiy uslub tushunchasi.Yozuvchi ijodiy uslubi.

20-mavzu. Ijodiy metod va oqimlar.
Ijodiy metodlar haqida ma'lumot. Ijodiy oqim va adabiy jarayon munosabati.

III. Seminar mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar
Seminar mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:
1. Adabiyotshunoslikning tarkibiy qismlari.
2. Adabiyotshunoslikning yordamchi sohalari.
3. Badiiy asar tili va poetik nutq masalasi.
4. Badiiy obraz turlari.
5. Badiiy adabiyotda obrazlilik
6. Badiiy asarda milliylik, xalqchillik va umuminsoniylik
7. Ijodkor uslubi.
8. Badiiy asar syujeti.
9. Adabiy tur va janrlar estetikasi.
10. She'riy san'atlar: ma'naviy va lafziy san'atlar.
11. Badiiy ijod jarayoni haqida.
12. Tog'ay Murod qissalarida milliylik va umuminsoniylik konsepsiyasi.
13. Satirik asarlarda fosh qilish san'ati(Muqimiy ijodi)
14. Yumoristik asarlarda fosh qiluvchi kulgining o'rni.(E.Vohidov "Donishqishloq latifalari")
15. "O'tkan kunlar"romanida shakl va mazmun birligi.
16. "Kecha va kunduz"romanida mavzu va g'oya mutanosibligi.

17. Roman janri imkoniyatlari. S.Ahmad, P.Qodirov romanlari misolida.
18. Qissa janri imkoniyatlari. P.Qodirov,O.Yoqubov qissalari asosida.
19. Badiiy asarda psixologizm muammosi. "Sarob"romani misolida.
20. Lirik dostonga xos xususiyatlar. Mirtemir va Zulfiya dostonlari misolida.
21. Dramatik asarlarda tragikomik xususiyatlar.Sh. Boshbekovning "Temir xotin"asari misolida.
22. A.Navoiy g'azallarida ma'naviy san'atlarning qo'llanilishi.
23. Bobur g'azallarida lafziy san'atlarning o'rni.
24. A.Qahhor hikoyalari uslubi.
25. "Qutlug' qon"romanining yangicha talqini.

Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

Mustaqil ta'limni baholash – bu talabalarning jamoaviy tartibda va yakka tartibda berilgan amaliy loyihalarni bajarishlari orqali amalga oshiriladi. Bunda har bir talabaga bitta jamoaviy loyiha va ikkita yakka tartibda bajariladigan loyiha beriladi. Talaba berilgan loyihaning maqsad va vazifalarini, mohiyatini tushungan holda qo'yilgan masalani o'rganib, izlanishlar olib boradi. Olingan natijalarni tahlil qilib, xulosalari bilan taqdimotlar tayyorlab himoya qiladi. Ishchi fan dasturida loyihalarning soni, mavzusi, mazmuni bajarish usullari va topshirish muddatlari to'liq ochib beriladi.

Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:

1. Fitratning "Adabiyot qoidalari"asarini o'qib o'rganish.
2. Fitratning "Aruz haqida" asarini o'qib o'rganish.
3. M .Qo'shjonovning "O'zbekning o'zligi" asarini o'qib o'rganish.
4. M .Qo'shjonovning "Badiiyat qonuniyatlari" asarini o'qib o'rganish.
5. "Adabiyot nazariyasi"(2-tomlik) kitobidan "Adabiy –estetik kategoriyalar" bo'limini organish va taqdimot tayyorlash.
6. N.Karimovning "XX asr manzaralari"kitobidan "Ikki sohir ikki javohir" bo'limini o'qib o'rganish.
7. O. Sharofiddinovning "Modernizm jo'n hodisa emas" maqolasini o'qib o'rganish.
8. O. Sharofiddinovning "Istiqlol fidoiylari"kitobidan "Adabiyot yashasa-millat yashar" maqolasini o'qib o'rganish.
9. Suhbat janri U.Normatov suhbatlari asosida taqdimot tayyorlash.

10 Q.Qahramonov "Adabiy tanqid: yangilanish jarayonlari" kitobidan "Adabiy tanqidda yondashuv va metodlar takomili" bo'limini o'qib o'rganish.

11.D.Quronovning "Adabiyot nazariyasi" (2018) kitobini o'qib o'rganish.

12. Cho'lponning adabiy-estetik qarashlari va "Adabiyot nadur?" maqolasi bilan tanishish va shu savolga shaxsiy mulohaza tayyorlash.

13. A. Rasulovning "Badiiylik bezavol yangilik"kitobidan "Adabiy xarakter" maqolasini o'qib o'rganish.

14. Q.Yo'ldoshevning "Yoniq so'z" kitobidan"Anglashning azobli yo'li" asarini o'qib o'rganish.

14-mavzu.Dramatik asar kompozitsiyasi.
Dramatik asarning tashqi qurilishi. Ramka unsurlari va ularning funksiyalari. Muallif qaydlari-remarkalar.

15-mavzu.Lirik asar kompozitsiyasi.
Lirik asar kompozitsiyasining uch aspekti,Lirik asarning tashqi qurilishi, asosiy matn va yondosh matn.

16-mavzu.Badiiy nutq xususida.
Badiiy nutq tushunchasi. Badiiy nutq shakllari,Badiiy nutq qurilishi, nutqiy semantika, ko'chimlar,ritmik bo'lak tushunchasi.

17-mavzu. Badiiy nutqda tasviriy vositalar.
Tasviriy vositalar tushunchasi, badiiy asarda tasvir vositalarining qo'llanishi. Asarga tasvir vositalarining ta'siri.

18-mavzu. Adabiy jarayon.
Adabiy jarayon tushunchasi. Adabiy taraqqiyotning ichki va tashqi omillari. Adabiy jarayonning yetakchi tamoyillarini belgilash prinsiplari.

19-mavzu. Ijodiy uslub
Ijodiy uslub tushunchasi.Yozuvchi ijodiy uslubi.

20-mavzu. Ijodiy metod va oqimlar.
Ijodiy metodlar haqida ma'lumot. Ijodiy oqim va adabiy jarayon munosabati.

III. Seminar mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar
Seminar mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:
1. Adabiyotshunoslikning tarkibiy qismlari.
2. Adabiyotshunoslikning yordamchi sohalari.
3. Badiiy asar tili va poetik nutq masalasi.
4. Badiiy obraz turlari.
5. Badiiy adabiyotda obrazlilik
6. Badiiy asarda milliylik, xalqchillik va umuminsoniylik
7. Ijodkor uslubi.
8. Badiiy asar syujeti.
9. Adabiy tur va janrlar estetikasi.
10. She'riy san'atlar: ma'naviy va lafziy san'atlar.
11. Badiiy ijod jarayoni haqida.
12. Tog'ay Murod qissalarida milliylik va umuminsoniylik konsepsiyasi.
13.Satirik asarlarda fosh qilish san'ati(Muqimiy ijodi)
14. Yumoristik asarlarda fosh qiluvchi kulgining o'rni.(E.Vohidov "Donishqishloq latifalari")
15. "O'tkan kunlar"romanida shakl va mazmun birligi.
16. "Kecha va kunduz"romanida mavzu va g'oya mutanosibligi.

17. Roman janri imkoniyatlari. S.Ahmad, P.Qodirov romanlari misolida.
18. Qissa janri imkoniyatlari. P.Qodirov,O.Yoqubov qissalari asosida.
19. Badiiy asarda psixologizm muammosi. “Sarob”romani misolida.
20. Lirik dostonga xos xususiyatlar. Mirtemir va Zulfiya dostonlari misolida.
21. Dramatik asarlarda tragikomik xususiyatlar.Sh. Boshbekovning “Temir xotin”asari misolida.
22. A.Navoiy g’azallarida ma’naviy san’atlarning qo‘llanilishi.
23. Bobur g’azallarida lafziy san’atlarning o‘rni.
24. A.Qahhor hikoyalari uslubi.
25. “Qutlug’ qon”romanining yangicha talqini.

Mustaqil ta’lim va mustaqil ishlar

Mustaqil ta’limni baholash – bu talabalarning jamoaviy tartibda va yakka tartibda berilgan amaliy loyihalarni bajarishlari orqali amalga oshiriladi. Bunda har bir talabaga bitta jamoaviy loyiha va ikkita yakka tartibda bajariladigan loyiha beriladi. Talaba berilgan loyihaning maqsad va vazifalarini, mohiyatini tushungan holda qo‘yilgan masalani o‘rganib, izlanishlar olib boradi. Olingan natijalarni tahlil qilib, xulosalari bilan taqdimotlar tayyorlab himoya qiladi. Ishchi fan dasturida loyihalarning soni, mavzusi, mazmuni bajarish usullari va topshirish muddatlari to‘liq ochib beriladi.

Mustaqil ta’lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:

1. Fitratning “Adabiyot qoidalari”asarini o‘qib o‘rganish.
2. Fitratning “Aruz haqida” asarini o‘qib o‘rganish.
3. M .Qo‘shjonovning “O‘zbekning o‘zligi” asarini o‘qib o‘rganish.
4. M .Qo‘shjonovning “Badiiyat qonuniyatlari” asarini o‘qib o‘rganish.
5. “Adabiyot nazariyasi”(2-tomlik) kitobidan “Adabiy –estetik kategoriyalar” bo‘limini organish va taqdimot tayyorlash.
6. N.Karimovning “XX asr manzaralari”kitobidan “Ikki sohir ikki javohir” bo‘limini o‘qib o‘rganish.
7. O. Sharofiddinovning “Modernizm jo‘n hodisa emas” maqolasini o‘qib o‘rganish.
8. O. Sharofiddinovning “Istiqlol fidoiylari”kitobidan “Adabiyot yashasa-millat yashar” maqolasini o‘qib o‘rganish.
9. Suhbat janri U.Normatov suhbatlari asosida taqdimot tayyorlash.

10 Q.Qahramonov “Adabiy tanqid: yangilanish jarayonlari” kitobidan “Adabiy tanqidda yondashuv va metodlar takomili” bo‘limini o‘qib o‘rganish.

11.D.Quronovning “Adabiyot nazariyasi” (2018) kitobini o‘qib o‘rganish.

12. Cho‘lponning adabiy-estetik qarashlari va “Adabiyot nadur?” maqolasi bilan tanishish va shu savolga shaxsiy mulohaza tayyorlash.

13. A. Rasulovning “Badiiylik bezavol yangilik”kitobidan “Adabiy xarakter” maqolasini o‘qib o‘rganish.

14. Q.Yo‘ldoshevning “Yoniq so’z” kitobidan”Anglashning azobli yo’li” asarini o’qib o’rganish.

	15.U.Jo‘raqulovning “Nazariy poetika: muallif, janr, xronotop”kitobidan”Drama janri”asarini o‘qib o‘rganish. 16.Hozirgi she’riyatda janriy izlanishlar. 17.” Sharq yulduzi” jurnalida e’lon qilingan adabiyotshunoslikka oid maqolalarni o‘qib tahlil qilish. 18.Ijodkor aforizmlari yuzasidan taqdimot tayyorlash. 19. X.Umurov.”Tahlil chizgilari”kitobidan A.Qodiriy ijodi va “O‘tkan kunlar”badiiyati” asarini o‘qib o‘rganish. 20.O‘zbek adabiyotida aftobiografik asarlar yuzasidan taqdimot tayyorlash. 21. Badiiy adabiyot haqida adabiyotshunoslikdagi bahslar to‘g‘risida shaxsiy mulohazalarni yozish. 22. Badiiy asarda detal mavzusi bo‘yicha taqdimot tayyorlash. 23. Badiiy asar – badiiy kommunikatsiya vositasi mavzusi bo‘yicha esse yozish. 24. Sharq mumtoz adabiyotshunosligi tarixi bo‘yicha taqdimot tayyorlash. 25. Behbudiyning “Teatr nadur?” maqolasini o‘rganish.
3.	**VII. Ta’lim natijalari (shakllanadigan kompetensiyalar)** **Fanni o‘zlashtirish natijasida talaba:** - “Adabiyot nazariyasi” fani bo‘yicha bakalavr talaba badiiy adabiyotning umuminsoniy mohiyati, adabiy-nazariy tafakkur tarixidagi o‘ziga xosliklar, badiiy asar mavzusi va poetik g‘oyasi, poetik tafakkurga xos belgilar, badiiy ijod qonuniyatlari va ijod psixologiyasi, badiiy adabiyotning ijtimoiy hayotdagi o‘rni, badiiy asarni qabul qilish masalalari, jahon adabiyotshunosligida kechayotgan jarayonlar haqida **tasavvurga ega bo‘lishi; (bilim)** - Ushbu fan doirasida talaba Adabiyot nazariyasi, falsafa, psixologiya va boshqa ijtimoiy fanlar bilan bog‘liqligini, adabiyotshunoslik ilmi va adabiy jarayondagi nazariy masalalarni, badiiy asarning shakl va mazmuniga oid nazariy qarashlarni, lirikaning poetik mohiyatini, badiiy asar tili, poetik nutq va uslubiy individullik masalalaridan **foydalana olishi; (ko‘nikma).** - Shuningdek, nazariy bilim olgan bakalavr talaba adabiy manbalarga nazariy baho bera olish, badiiy asarni filologik nuqtai nazardan talqin va tahlil etish, badiiy adabiyot va san’atning mazmun va mohiyati bo‘yicha adabiy suhbatlar o‘tkazish, mavjud adabiy manbalar asosida ilmiy xulosa va nazariy umumlashmalar chiqara olish haqida **malakalarga ega bo‘lishi kerak.**
4.	**VIII. Ta’lim texnologiyalari va metodlari:** • ma’ruzalar; • interfaol keys-stadilar; • seminarlar (mantiqiy fikrlash, tezkor savol-javoblar); • guruhlarda ishlash; • taqdimotlarni qilish; • individual loyihalar; • jamoa bo‘lib ishlash va hioya qilish uchun loyihalar

5.	**IX. Kreditlarni olish uchun talablar:** Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to‘la o‘zlashtirish, tahlil natijalarini to‘g‘ri aks ettira olish, o‘rganilayotgan jarayonlar va tushunchalar haqida mustaqil mushohada yuritish, joriy va oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo‘yicha variantlar asosida yozma topshiriqlarni bajarishi zarur.
6.	**Asosiy adabiyotlar** 1. Boboyev T. Adabiyotshunoslik asoslari, -Toshkent; O’zbekiston,2000. 2. Umurov X. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent; Sharq, 2002. 3. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish. - Toshkent, Akademnashr, 2010. 4. Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. –Toshkent; Akademnashr, 2018 **Qo‘shimcha adabiyotlar** 1. MirziyoevSh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta’minlash–yurt taraqqiyoti va farovonligining garovi // Xalq so‘zi. –Toshkent, 2016, 8 dekabr 2. Sharafiddinov O. Ijodni anglash baxti. – T.: Sharq, 2004. 3. Vohidov E. She’r dunyosi. – T.: Sharq, 2001. 4. Oripov A. Tanlangan asarlar. 4 tomlik. – T.: G’.G’ulom nashriyoti, 2001. 5. Normatov U. Nafosat gurunglari. – T.: Mumtoz so‘z, 2011. 6. Rasulov A. Badiiylik-bezavol yangilik. T.: Sharq , 2007. **Internet saytlari** 1. www.cspi.uz 2. http:/www.gov.uz/ Alisher Navoiy nomidagi TDO‘TAU sayti. 3. http:/www.pedagog.uz/ Pedagogika muassasalari portali. 4. lib.cspi.uz
7.	**Chirchiq davlat pedagogika universiteti tomonidan ishlab chiqilgan va universitet Kengashining 2023 yil “_______” ________________dagi qarori bilan tasdiqlangan**
8.	**Fan/modul uchun ma’sul:** **M.Tadjibayev** - CHDPU, “O‘zbek adabiyotshunosligi” kafedrasi dotsenti, filologiya fanlari doktori,(DSc).
9.	**Taqrizchi:** **N.A.Jabborov** - Alisher Navoiy nomidagi Toshkent Davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti professori, filologiya fanlari doktori **A.R.Davlatova** - CHDPU, “O‘zbek adabiyotshunosligi” kafedrasi dotsenti, filologiya fanlari doktori,(DSc).